

Portrete în dialog

Luciano Pavarotti, Salman Rushdie, Andrei Șerban, Virginia Zeani, Antonio Pappano, Amos Oz, Hélène Grimaud, Ion Marin, Jordi Savall... De peste 10 ani, MARIUS CONSTANTINESCU se dedică interviului. Miezos, așezat, secvențial, precum o poveste.

Traducător, jurnalist și realizator radio-TV, a absolvit Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării în 2002. A cochetat cu *copywriting*-ul, publicitatea și istoria artei, înainte de a-și da seama că se poate exprima cel mai bine în presa culturală audiovizuală. După opt ani de radio, a descoperit televiziunea și libertatea nestăvilită dată de jocul de-a imaginea. Emisiunile sale – *Marile picturi ale lumii, V... de la vizual, Jurnal Cultural, Profil. Poveste. Personaj* – s-au transformat în repere pentru un public deschis la minte, sofisticat, dispus la jonglerii intelectuale, niciodată autosuficient. Din 2005, a fost legat de fiecare ediție a Festivalului Internațional „George Enescu”, realizând interviuri (unele dintre ele în exclusivitate) cu cei mai importanți artiști invitați.

A obținut trei premii ale Asociației Profesioniștilor de Televiziune din România (A.P.T.R.), inclusiv pentru *Profil. Poveste. Personaj*, proiect care i-a devenit *alter ego*, iar, în 2013, și carte.

Ideea volumului de față a câștigat concursul pentru rezidențe culturale oferite de Institutul Cultural Român de la Paris în anul 2012. Prima ediție a acestei cărți a apărut, în condiții grafice deosebite, la Editura Baroque Books & Arts. Ediția Humanitas, revizuită, este întregită cu un cuvânt înainte de Leontina Văduva, o postfață a Vioricăi Cortez și un intermezzo semnat de Lew Loesberg, ca și de noi mărturii ale unor mari muzicieni despre Viorica Cortez.

MARIUS
CONSTANTINESCU
CORTEZ

A decorative flourish consisting of several overlapping, swirling lines that extend from the bottom of the word 'CORTEZ'.

Cuvânt înainte de
Leontina Văduva

Introducere de
Mihai Stan

Postfață de
Viorica Cortez

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

The logo for Humanitas Publishing House, featuring a stylized letter 'H' inside a grid pattern.

Redactor: Cristina Jelescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu
Prelucrare imagine: Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 2015

ISBN 978-973-50-4846-4
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743, 382, 0723 684 194

*Părinților mei, Luminița și Nicolae Constantinescu,
pentru că mi-au dăruit Muzica*

Cuvânt înainte

Din pruncul cu ochi angelici a crescut bărbatul de azi.

El Greco al cuvântului, cu forță, duiosie, profunzime, Marius Constantinescu s-a hrănit cu laptele vorbelor și dulceața virilă a sunetelor, pentru ca, mai apoi, să-și forjeze cu tenacitate și ascuțime a minții vederea unică, clară asupra tuturor lucrurilor ce-l înconjoară. Viața m-a pus de mai multe ori în postura de a-i fi... *la marraine* și ne amuzăm mereu că primul interviu din viața lui l-a făcut cu mine. De atunci, cu mulți ani în urmă, toți am asistat la contopirea lui (epidermică, aș putea spune) cu opera, cu muzica și cu știința de a face bine lucrurile.

Totul s-a întâmplat și în lumina caldei prietenii de-o viață a faimoasei sale mame cu Viorica Cortez. Viorica Cortez, despre care el azi scrie și pe care toată lumea o cunoaște. Imensă, marcantă personalitate artistică, deosebit om de cultură.

Când am colaborat prima dată, impresia unei naturaleți în-născute în a-și împărtăși arta cu tinerii artiști a fost de neașteptat. M-a tulburat. Delicatețea sufletească, puritatea expresivă a cântului, toate acestea m-au sedus și, desigur, am simpatizat cu ea. Generozitatea sa proverbială nu s-a dezmințit și, de îndată, mi-a acordat prietenia. Sfaturile de viață sau de canto pe care le-am primit de la Viorica mi-au fost și îmi sunt prețioase. Profit și de această ocazie să-i mulțumesc.

Să stai în preajma Vioricăi este ca și când ai profita de lumina binefăcătoare, sănătoasă a soarelui. Te ajută să crești.

Obstacolele, bucuria și durerea au întărit-o. De la ea am învățat să nu-mi construiesc carapace de piatră, ci să învelesc sufletul în scoarța vieții, pentru a putea veșnic înflori.

Așa am perceput-o, așa am simțit-o pe Viorica Cortez, ființa gata să ne ofere lacrima și zâmbetul contopite în voce caldă și suflet mărinimos.

Mulțumiri tuturor celor care au aderat și au contribuit la realizarea acestei cărți, biblie a biografiei de artist liric pentru multe generații viitoare. Citiți *Cortez*. Veți cunoaște bine nu unul, ci doi oameni luminoși.

Leontina Văduva
Paris, 2015

Un gând frumos pentru această carte...

Încep prin a face o confesiune: iubesc opera până în măduva oaselor și cred că, cel puțin pentru mine, este un medicament bun pentru suflet, care trebuie administrat atât în momentele triste din viață, cât și în cele de bucurie.

Povestea acestei cărți începe așa: într-una din aceste zile primesc un mesaj de la un drag și bun prieten, care mă întreabă dacă există posibilitatea de a-l ajuta, prin intermediul *Asociației pentru Muzică, Artă și Cultură*, cu publicarea unei cărți dedicate unui mare nume al scenei lirice internaționale. Înainte de a lua o decizie însă, mă roagă să citesc manuscrisul cărții. Zis și făcut. De cum am primit materialul, timp de două zile nu am făcut altceva decât să ascult operă și să citesc pe nerăsuflă această carte dedicată mezzosopranei Viorica Cortez – un nume românesc de referință pe plan internațional și, poate, prea puțin cunoscut publicului din România.

E adevărat că, de auzit, auzisem de doamna Cortez, știam că trăiește la Paris de mulți ani, că are în spate o carieră internațională de excepție și că a fost ovaționată pe cele mai mari scene ale lumii, acolo unde orice artist liric își dorește să ajungă în cariera sa: Teatro alla Scala din Milano, Covent Garden din Londra, Metropolitan Opera din New York, Opera Garnier din Paris etc. Mărturisesc cu regret că nu am întâlnit-o personal

niciodată și nici nu am avut onoarea de a o asculta în vreun concert. Mi-am dorit foarte mult să o cunosc și iată că, deodată, acest manuscris m-a ajutat să mă apropiu de *doamna Cortez*, să descopăr o persoană caldă și plină de lumină, care a știut să navigheze prin necazurile și bucuriile vieții, un artist care a știut să-și facă meseria în mod profesionist, reușind, astfel, să câștige prietenia multor colegi renumiți și să se ferească, totodată, de „rivalii“ săi de pe scenă.

De două zile citesc aceste pagini, scrise de Marius Constantinescu într-un mod care te ține cu sufletul la gură și nu te lasă să te dezlipești nici o clipă de ele, ci, din contră, te îndeamnă să te aventurezi tot mai departe în această lume a operei, unde un simplu spectator nu are acces dincolo de cortina de catifea brodată a teatrelor lirice. În spatele acestei cortine am descoperit o lume pe cât de frumoasă, pe atât de dură, care îți impune perfecțiunea, pentru a putea accede în acest club select al marilor teatre. Deci, *chapeau bas, chère Madame Cortez*, pentru talentul Domniei Voastre, pentru frumoasa carieră, pentru ambiția de a ajunge în acest club select, pentru forța cu care ați depășit greutățile vieții și ați ținut piept regimului comunist, pentru faptul că ați reprezentat România în vremuri de restriște și pentru că lăsați în urma Dumneavoastră o moștenire incontestabilă.

După ce am citit aceste pagini mi-am dat seama de ce Asociația pentru Muzică, Artă și Cultură trebuie să sprijine, cu toate eforturile, apariția acestei cărți. În primul rând, trebuie menționat faptul că aceasta este o asociație fondată de un grup de oameni mic, dar cu dorințe mari, una dintre ele fiind aceea de a reuni artiști de renume național și internațional. În al doilea rând, consider că apariția acestei cărți este *obligatorie*, deoarece trebuie prezentat publicului român de toate vârstele un artist român apreciat pe plan internațional și, uneori, mai puțin

cunoscut pe plan național. În al treilea rând, fiind vorba despre povestea de viață a unui om încercat de vremuri, dar care, prin muncă, a reușit să se ridice deasupra acestora, consider că reprezintă un bun exemplu pentru tânăra generație. Viața trebuie trăită la maximum, dar cu responsabilitate, muncă și aprecierea adevăratelor valori, astfel încât, la final de drum, să putem fi mândri că am reușit să construim ceva solid pentru viitoarele generații.

Prin această carte și, implicit, prin mesajele trimise de nume importante ale scenei lirice internaționale – unele dintre ele cunoscute de publicul larg datorită noilor metode de promovare – tânăra generație va descoperi o valoare autentică a culturii românești.

În încheiere, aș vrea să-i mulțumesc autorului pentru această frumoasă lectură, care, sincer, mi-a mers la suflet, pentru a-mi fi înlesnit, în sfârșit, întâlnirea cu Doamna Cortez, pentru faptul că s-a gândit să propună acest frumos proiect Asociației pentru Muzică, Artă și Cultură și, nu în ultimul rând, pentru a sa prietenie.

Aș dori ca ultima frază a acestui „Gând frumos pentru această carte...” să fie pentru cea care a dat viață atâtor personaje frumoase ale teatrului liric:

On vous remercie d'exister, chère Madame Cortez!

Mihai Stan

Președintele Asociației pentru Muzică, Artă și Cultură

CORTEZ

A decorative flourish consisting of several overlapping, swirling lines that extend from the bottom of the word 'CORTEZ'.

Născută la Iași, în 26 decembrie 1935, VIORICA CORTEZ a urmat cursurile Școlii de Muzică, apoi ale Conservatorului din Iași, desăvârșindu-și pregătirea muzicală la Conservatorul „Ciprian Porumbescu“ din București, la clasa Artei Florescu. Și-a început cariera muzicală la 17 ani, ca solistă a Corului „Gavriil Musicescu“ din Iași.

A câștigat câteva dintre cele mai importante competiții vocale: Toulouse (1964), s'Hertogenbosch (1965) și Concursul Internațional „George Enescu“, București (1967). Angajată a Operei din București, a părăsit România în 1970, din pricina șicanelor autorităților comuniste, care încercau să îi zădărnicească afirmarea internațională.

Viorica Cortez a avut una dintre cele mai bogate cariere internaționale. Prezențele (unele record) pe scenele de la Scala din Milano, Metropolitan Opera din New York, Opera din Paris, Arena din Verona, Gran Teatre del Liceu din Barcelona, Lyric Opera din Chicago, pleiada de parteneri, dirijori și regizori dintre cei mai valoroși, amploarea repertoriului, longevitatea și înzestrările artistice ieșite din comun definesc portretul uneia dintre cele mai complete artiste lirice ale ultimilor patruzeci de ani. În prezent, Viorica Cortez locuiește la Paris și își împarte timpul între *master classes*, jurii internaționale și lecții de canto particulare, fără a neglija invitațiile de prelungire a carierei în roluri de compoziție.

„Pentru că”,
în caz că vă întrebați „de ce?”

Cândva, în primăvara lui 1990. Imprimeul cauciucat al tricoului fâșâie plăcut la atingere. Îl port pentru prima dată, deși îl am încă din ianuarie. Mi l-a adus mama de la Viena și nu am considerat că e vreo ocazie atât de specială să îl port. În opinia mea, tricoul bleu cu imprimeu cauciucat, cu steagul Americii și niște înscrisuri diagonale, e cel mai bun lucru pe care îl am. Mă *reprezintă*. Azi însă merită. Avem musafiri la masă. Viorica Cortez, soțul ei, Adolf Armbruster (Dolfi), și Nicolae Herlea.

În casa noastră, de când mă știu, au tot fost oameni la masă. Mai ales cântăreți de operă. Nașul meu de botez și poate cel mai apropiat prieten al familiei mele a fost – nu multă lume știe asta – Ludovic Spiess. Am crescut, literalmente vorbind, în Operă. Fie în culisele și în sălile de repetiție ale instituției de pe Splai, fie pe platourile de filmare ale Televiziunii Române, unde se filma tot operă. Am plâns în gura mare când, pe la trei ani, l-au „omorât” pe tata în *Paiate* de Leoncavallo. Atât de tare am plâns, că biata mama nu mai știa pe unde să mă scoată afară din loja artiștilor. M-am dus cu lacrimile înnodându-mi-se în barbă în cabina tatei (o împărțea cu regretatul Ion Stoian), ca să-l întreb „de ce l-au omorât?”. Puțini ani mai târziu, tot tata filma în TVR duetul Contele de Luna-Leonora din *Trubadurul*,

împreună cu Mioara Cortez-David. Eram fascinat de această soprană blondă, cu o voce care ți se împlânta direct în adâncul sufletului – mi-aduc aminte că am ascultat prima oară „Sola, perduta, abbandonata“ cu ea la un concert *Vă place opera?* și am avut senzația că mă topesc în scaun –, cu gura spurcată și umor contagios. La filmarea în cauză, purta o mantie lungă și neagră pe care o flutura ca un personaj din desene animate. Am primit și eu de la scenografa mamei, Reli Ticulescu, o fâșie lungă de „Jimbolia“ – celofan lucitor care se agăța peste fundaluri – și am început să-i imit mișcările. Mioara era eroina mea, prezența mult așteptată la toate concertele organizate de mama și, de multe ori, la noi acasă. Aici, mai tot timpul, răsărea întrebarea „Ce mai face Viorica?“, urmată de răspunsuri asemănătoare „E bine, la Paris. Cântă la Roma. E la San Francisco. Are premieră la Verona. Debutează la Barcelona“. Așa a intrat Viorica Cortez în viața mea. O soră despre care se vorbea aproape în șoaptă, niciodată în public și care era mereu în altă parte.

În casa mea, Viorica a intrat atunci, în acea primăvară din 1990. Cred că era aprilie și mai erau doar câteva zile până la concertul ei mamut de la Sala Radio, prin care își marca simbolic revenirea în țară după 20 de ani. Nu-mi mai era o necunoscută. Intrarea ei pe ușă fusese precedată de poveștile frumoase ale mamei, care o cunoscuse la Wiener Staatsoper, în ianuarie, cu ocazia celebrei *Benefizgala für Rumänien*. Acolo, alături de Plácido Domingo, José Carreras, Agnes Baltsa, Eugenia Moldoveanu, Ileana Cotrubaș sau Mara Zampieri, Viorica Cortez cântase (superb, de altfel) „Mon cœur s’ouvre à ta voix“ din *Samson și Dalila*. Personajul de taină căpătase o imagine: o femeie înaltă, dezinvoltă, cu părul roșcat și bogat, elegantă în rochia neagră cu flori mari mov, strânsă pe talie. Căpătase o voce. O magmă roșiatică, de catifea, care ți se prelinge până

în cele mai ascunse cotloane ale sufletului și din care se ridicau limbi de foc, acute glorioase. Mulțumesc anilor trecuți de atunci că mi-au pus în vorbe ceea ce am simțit când am auzit-o prima dată... Și astăzi cred că nimeni nu poate colora ca ea frazele Dalilei din prima arie, „Printemps qui commence“: *Chassant ma tristesse, S'il revient un jour, À lui ma tendresse et la douce ivresse, Qu'un brûlant amour, Garde à son retour...* Un velur sonor de culoarea și fluiditatea leneșă a mierii de pădure, o mușcătură dintr-un fruct nemașiut, o senzualitate diabolică potențată de o distincție tipic franceză. Căpătase un trecut și un prezent: fotografiile aduse mi-o arătau în Carmen la Metropolitan, în Eboli la Scala, în Adalgisa la Teatro São Carlos din Lisabona, în Fidalma la Gran Teatre del Liceu din Barcelona, în Iocasta la Opera din Paris, în Azucena la Colorado Opera din Denver. Căpătase un suflet: poveștile mamei despre căldura cu care o înconjurase la Viena, despre firescul pe care îl degaja fiecare fibră a ființei sale, despre disponibilitatea și modestia rare la cineva care nu e chiar de ici, de colo. Amintirile lui tata despre unica producție în care apăruseră împreună, cu 20 de ani în urmă, *Tannhäuser* de Richard Wagner, chiar la București. Căpătase o etichetă: marea artistă internațională care cânta cu Pavarotti sau cu Montserrat Caballé, dar care râdea și glumea cu un băiat de 11 ani ca și când ar fi fost lucrul cel mai normal din lume.

S-a râs mult la acea masă. Și s-au spus povești. Georges Prêtre și Franco Corelli, Maurice Béjart și Herbert von Karajan, Marina Krilovici și Arta Florescu, Mario del Monaco și Fiorenza Cossotto... Despre unii auzisem, despre alții nu. Am râs și eu, am ascultat cu gura căscată, am roșit (unele vorbeau fără perdea despre o lume total străină mie), m-am plictisit, m-am animat la loc, dar cred că atunci mi-am dat seama foarte limpede de

ceva: cel mai prețios lucru pe care îl are un artist nu este nici vocea, nici harul, nici casa, nici inelul de pe deget, nici mașina, nici blana de pe umeri sau partenerul de lângă. Nimic nu ega-lează colecția de povești pe care acesta o adună într-o viață. Seria de amintiri care trece de la un an la altul, de la o scenă la alta, de la un personaj la altul și a cărei constantă unică este el, artistul, același și mereu diferit, modelat de timp și de experiență ca dunele deșertului de vânt.

De atunci, de peste 20 de ani, mă duc la Viorica Cortez întocmai ca la pomul lăudat. Cu sacul. O zi bună poate să însemne pașaportul spre o lume pe care cei mai mulți dintre noi o bănuim și atât. Perlele Giuliettei din *Povestirile lui Hoffmann* care cădeau și râsetele pe îmfundate cu Domingo la Metropolitan, rivalitatea cu Fiorenza Cossotto sau cu Régine Crespin, neînțelegerea cu Montserrat Caballé la Lisabona, prietenia cu Alfredo Kraus, concertele cu Birgit Nilsson la Roma, *blank*-ul de memorie al lui Tony Poncet la Rouen... Alain Delon, Valéry Giscard d'Estaing, Jean-Paul Belmondo, Gina Lollobrigida, Jean Marais, François Mitterrand, Peter Ustinov, Arthur Rubinstein, Emmanuel Bondeville... În formă și dispoziție confesivă, Viorica Cortez poate să îți lege ceasurile între ele și să transforme după-amiezile în seri și serile în primele ore ale dimineții. Eroii care tranzitează aceste mărturisiri sunt crema lumii muzicale mondiale din ultimii 40 de ani și unii dintre protagoniștii vieții artistice pe care cei mai mulți îi știm doar... de la televizor. Referința este mereu aceeași: mezzosoprana vedetă, solista de operă plecată din România care – să fim foarte bine înțeleși – a atins performanțe artistice la care colegii de generație nici nu îndrăzneau să ridice ochii.

Există și zile mai altfel, când omul făcut din aceeași plămădă ca noi toți prevalează deasupra artisului, iar gura făcută

pentru cântat frumos sau vorbit miezos tace. Viorica însă, încercată de viață poate mai mult decât noi toți, a învins întotdeauna pornirea de a tăcea. A continuat să se exprime și să-și împrumute vocea inconfundabilă fie rolului de pe scenă, fie poveștii spuse despre el. Despre ea.

M-am născut prea târziu și unde nu trebuia pentru a o fi cunoscut pe Viorica Cortez, fabuloasa Dalila, trufașa Amneris, vehementa Klytemnestra și arhetipala Carmen pe care și-au disputat-o toate marile scene ale lumii. Am la îndemână discuri și DVD-uri, dar știu din proprie experiență ce înseamnă sala de spectacol, în care îți ia mințile o singură notă, un suflu, un gest, o frază.

Obiectivitatea este o bornă căreia îi voi da târcoale mai mult sau mai puțin. Nu e un scop pe care mi l-am propus, ci o condiție a normalității pe care îmi place să cred că o respect. Așadar, nu veți auzi de la mine că Viorica a făcut cea mai mare carieră din istorie, că vocea ei nu s-a mai născut și nu va mai apărea, că stelele se aliniau când avea un spectacol reușit. Mezzosoprana a cântat inexplicabil de puțin în unele teatre, nu are mai deloc înregistrări comerciale (poate cea mai mare durere a artistei și motivul pentru care câțiva se grăbesc să o plaseze la periferia vedetelor de operă) și a trecut pe lângă niște întâlniri care i-ar fi putut influența decisiv traiectoria. Este la fel de adevărat însă că tot Viorica Cortez a fost protagonista unora dintre cele mai strălucitoare și memorabile producții ale ultimilor patruzeci de ani, că a lăsat amintiri incontestabile partenerilor, dirijorilor, regizorilor și publicului (așa cum sper că veți citi și în acest volum) și, timp de vreo două decenii, s-a aflat în vârful piramidei cântăreților de operă din toată lumea. N-ar spune-o ea niciodată, așa că mă grăbesc să o spun eu, cu toată convingerea și proprietatea termenilor.

Cuprins

Cuvânt înainte (Leontina Văduva) (7–8)

Introducere (Mihai Stan) (9–11)

CORTEZ (13–262)

Intermezzo cu:

Maria Slătinaru-Nistor (44–55)

Eugenia Moldoveanu (54–55), Plácido Domingo (70–71)

Jean-Philippe Lafont (77–78), Gérard Mannoni (84–86)

Jorge Lavelli (108–112), Pier Luigi Pizzi (119–120)

Giorgio Gualerzi (131–135), Petrika Ionescu (157–163)

Lew Loesberg (168–169), Ileana Cotrubaș (180–181)

Marina Krilovici (188–189), Ruxandra Donose (192–193)

Cornel Stavru (200–202), Grace Bumbry (209–211)

Aprecieri (253–262)

Postfață (Viorica Cortez) (263–266)

Mulțumiri (267–268)